

Novi podatki o delovanju in borbah slovenskih dobrovoljcev v Rusiji (Sibiriji) 1917-1920

(Prispevek k zborniku DOBROVOLJCI KLADIVARJI JUGOSLAVIJE 1912-1918)

Prevedel iz ruščine in priredil za objavo Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju, Ljubljana, januar/februar 2012 – dodatka 6 in 7: marec 2012

Na svoji spletni strani Vojaštvo – Military sem objavil daljši prispevek pod naslovom **Ivan A. Božič, častnik štirih vojska in generalmajor, prvi slovenski vojaški geograf**, obenem pa sva z njegovim sorodnikom **Janezom Majzljem iz Novega Mesta** »odkrila« in tudi ugotovila nove podatke o delovanju in borbah slovenskih dobrovoljcev v Rusiji v obdobju 1917–1920, ki doslej niso bila dovolj znani in samo delno omenjeni v omenjenem zborniku.

Gre predvsem za dejstvo, da je bil Ivan Božič kot kapetan II. razreda eden od pripadnikov Srbskega dobrovoljskega korpusa v Rusiji, pripadnik in zadnji poveljnik polka »**majorja Blagodića**« in nazadnje tudi poveljnik prvega evakuacijskega odreda Srbov, Hrvatov in Slovencev, o čemer sem navedel vse doslej znane in manj znane podatke. Kot že rečeno, isti so predstavljeni na moji spletni strani Vojaštvo, kmalu pa bo objavljen tudi v regionalnem (dolenjskem) tisku.

Prizadevni gospod Janez Majzelj je namreč zbral še številne druge podatke, med njimi tudi ruski članek pod naslovom **Odiseja od Odese do Krasnojarska** srbskega avtorja **S. Stankovića**, katerega je v ruščino prevedla **Aleksandra Silkina**. Članek je bil objavljen v ruski reviji **Prosmotrov 14**, verjetno po letu 1920. Srbskega avtorja (S. Stankovića), kljub internetnem poizvedovanju, nisva uspela odkriti, kar pa ne zmanjšuje verodostojnost njegovega članka, saj je očitno, da je bil eden od srbskih diplomatov ali visokih častnikov, sami podatki pa so potrjeni iz drugih virov.

Iz navedenega članka povzemam samo podatke o slovenskih dobrovoljcih v Sibiriji in o enotah katerim so pripadali. Pri tem naj samo ponovim, da je v tedanjih časih divjala v Rusiji državljanska vojna, da so se v Sibiriji proti novi sovjetski oblasti borile enote razbite carske armade pod poveljstvom »**belega**« **admirala Kolčaka**, pa tudi intervencijski korpus pod poveljstvom **francoskega generala Maurice Junina**. Nekaj slovenskih dobrovoljcev, predvsem tistih iz disidentskih vrst, se je nazadnje pridružilo ruski carski armadi oz. belogardistom nekaj pa tudi Rdeči armadi.¹

Slovenci, pripadniki avstro-ogrsko vojske, so se na ruski fronti množično predajali enotam ruske carske armade, saj se niso hoteli boriti proti slovanskim bratom. Vendar navadni ruski vojak, pa tudi mnogi častniki, niso nikdar slišali za Slovenijo, za Slovence. Vedeli so kvečjemu za Srbe. Zato je velikokrat prihajalo do nesporazumov, mnoge pa so tudi ob sami predaji v bojnem žaru tudi pobili.

Število ujetnikov sicer kaže na vojaški in moralni poraz nasprotne strani, vendar navadno ni znano koliko jih je preživelo to ujetništvo. Po nekaterih podatkih jih je preživelo samo polovica.²

¹ Sezname iz raznih virov sem objavil na svoji spletni strani Vojaštvo – Military. Ni pa seveda znano koliko disidentov se je vrnilo v avstro-ogrsko vojsko.

² Paulin Rajko v zborniku Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije 1912–1918 v spominskem članku na str. 390 omenja tudi članek »Iztrebljanje Slovanov v Rusiji« avtorja Nikolaja Breško Berešovskoj-a v časopisu »Rosijskaja respublika« iz aprila 1917, katerem navaja skoraj neverjetni podatek, da je bilo do leta 1917 zajetih okrog milijon Slovanov, predvsem Poljakov, Čehoslovakov, Srbov, Hrvatov in Slovencev, od katerih jih je samo polovica preživela! Konkretno navaja, da je na izgradnji murmanske železnice umrlo radi »sibirske mrzlice« okrog 30.000 Srbov iz Bosne, v Sibiriji pa naj bi samomor naredilo 700 Srbov in 1.000 Čehoslovakov. Avtor omenja, da so Rusi slabo

Ruski ujetniki avstro-ogrske vojske, Slovani, bilo jih je okrog 100.000, predvsem Čehoslovaki, Poljaki, Srbi, Hrvati, Bosanci in Slovenci, so se z dovoljenjem carske ruske vlade, organizirali v razne dobrovoljske enote, ki so odšle v svoje države (solunska fronta) ali pa so se prebijale iz Rusije po raznih poteh do svoje domovine.

Vojaški ujetniki, Srbi, Hrvati in Slovenci, ki so se znašli onstran Urala, so imeli do domovine samo eno pot – preko Sibirije, pa še to pod borbo proti Rdeči armadi in raznim polvojaškimi tolpom. Sibirska železniška proga je bila ta magistrala, cilj pa pristanišče Vladivostok, kakor so jim obljubljali zavezniški poveljniki, od koder jih bodo ladje odpeljale proti domovini.

V Sibiriji so Slovenci bivali v raznih taboriščih: Semipalatinsk, Tara, Tjumen, Taškent, Berezovski, Krasnojarsk, Čeljabinsk, Tomsk, Omsk, Irkutsk in druga.

Zaradi disidentskega gibanja je na solunsko fronto odšlo le manjše število (194) slovenskih dobrovoljcev, nekaj se jih je priključilo Rdeči armadi ali belogardistom, mnogi pa so vrnili enotam že razbiti avstro-ogrski vojski. Srbski, hrvaški in slovenski dobrovoljci iz sibirskih ujetniških taborišč, bilo jih je okrog 10.000, so se organizirano odpravili po trasi sirske železnice. Vendar vsi niso prišli do Vladivostoka. Mnogi so našli grob v mrzli Sibiriji, njihovi grobovi pa niso obeleženi. Nekaj sto srečnežev je vendarle prispelo na cilj. Po pravi odisejadi so nazadnje leta 1920 prispeli po morskoti v Dubrovnik, v domovino.

Zasluge za to gre tudi obema poveljnikoma t. i. evakuacijskih odredov, kapetanoma **Jožetu Širclju iz Mokronoga** in **Ivanu Božiču iz Metlike**.

Navajam podatke iz omenjenega članka.

V prvih mesecih 1918 je nemška armada okupirala ogromna prostranstva carske Rusije – Belorusijo, Ukrajino in Pribaltik.

Del Srbskega dobrovoljskega korpusa je preko Murmanska in Arhangelska uspel priti na solunsko fronto, vsi ostali ujetniki in organizirani dobrovoljci, predvsem Čehoslovaki in Jugoslovani, so se morali umikati proti Volgi in dalje skozi Sibirijo.

Srbski konzul **Jovan Milanković** je 3. marca 1918, v dneh ko je bil podpisan Brestlitovski mir, zapustil Odeso in svoj urad premestil v Samaro, mesto, ki leži na levi obali veletoka Volge³. Pred tem se je 25. maja 1918 Čehoslovaški korpus uprl in spopadel z enotami Rdeče armade in zavzel Samaro. Čehoslovakom je največ pomagal odred srbskih dobrovoljcev pod poveljstvom kapetana **Žarka Magaraševića**.

V Samari je bil takrat jugoslovanski bataljon, ki mu je poveljeval polkovnik **Vojislav Gojković**. K Čehoslovakom je pristopila nekaj častnikov in okrog 100 vojakov. Po Samari se je mnogo dobrovoljcev, Srbov, Hrvatov in Slovencev, bojevalo proti enotam Rdeče armade. Mnogi pa so se tudi priključili enotam Čehoslovaškega korpusa, ki so ga vodili izkušeni častniki, sam korpus pa je bil zelo dobro organiziran.

skrbeli za ujetnike, saj je predvsem šlo za pravilo »zob za zob« - Nemci naj bi pobili pol milijona Rusov od dveh milijonov, ki so se znašli v njihovem ujetništvu.

³ Jovan D. Milanković je napisal in v samozaložbi izdal »Spomine iz Sibirije 1918–1919«, Beograd, 1926, pa sem zaprosil dr. A. Nedoga iz Beograda, da mi posreduje bistvene podatke radi preverjanja napisanega. Glavna je izjava Milankovića, da mu je bil kapetan 2. razreda Ivan Božič v Samari dodeljen kot pomočnik za vojaška vprašanja, kasneje, po smrti majorja Blagodića, pa ga je predlagal za poveljnika polka, ker je bil »najbolj usposobljen aktivni časnik med vsemi dobrovoljci.«. Pred tem je bil Ivan Božič pripadnik 1. srbske dobrovoljske divizije, sprejel srbsko državljanstvo in bil povišan v čin kapetana 2. razreda.

Hrvat **Ambrož Premužić** in Slovenec **Gašpar Pekle**⁴, ki sta zapustila Srbski dobrovoljski korpus, sta v Samari formirala Prvi jugoslovanski polk, ki je štel 800 vojakov in ga podredila pod poveljstvo Čehoslovaškega korpusa. Znano je tudi, da sta bila Primužić in Pekle, prej člana **Jugoslovanske revolucionarne armade**, ki ni bila podrejena Kraljevini Srbiji, pa sta potem v Jekaterinburgu ustanovila **Jugoslovansko komisijo** pri t. i. OČNS (Čehoslovaški sovjet v Rusiji), ki naj bi bila tudi »vrhovni organ srbsko-hrvaški in slovenskih organizacij v Rusiji«. Enotni cilj in načrt te komisije je bil enak Čehoslovačkim – razbiti Avstro-Ogrsko monarhijo!

Navedena Jugoslovanska komisija je imela tudi materialno in politično podporo francoske misije v Sibiriji. Kulturno-agitacijski oddelek je tako izdajal list **Jugosloven**. Teritorij Povolžja in Sibirije je bil razdeljen na pet območij (Samarsko, Jekaterinburgško, Tjumensko, Omsko in Tomsko – imenovanih po glavnih mestih teh pokrajin), v vsakem pa je bil določen tudi »**Jugoslovanski zbirni punkt**«. Na vsakem punktu je delovalo nekaj »emisarjev«, ki so tudi skrbeli za propagando, saj so Nemci menda imeli tudi svoje »agente«, ki so pozivali ujetnike, da se vrnejo v matično armado. Načelo jugoslovanskih emisarjev je bilo, da svoje »... osvoboditve ne bodo prelagali na druga ramena, saj bi potem našo usodo reševali brez nas. Mi nočemo »Velike Srbije«, temveč svobodno Jugoslavijo, v kateri bo sleherni Srb, Hrvat in Slovenec imel enake pravice in dolžnosti in v kateri ne bo verskega, političnega in nacionalnega zatiranja«.

Navedena stališča je zastopal tudi **Jugoslovanski odbor v Londonu**, v katerem so bili trije Slovenci: **Bogoslav Vošnjak**, **Drago Marušič** in **Niko Zupanič**.

Sredi 1917 je bila v Stockholmu mednarodna socialistična konferenca, na kateri so zavzeli oprečna stališča o združevanju južnoslovanskih narodov (k jugoslovanskim narodom so prištevali tudi Bolgare, kar so seveda Srbi odločno zavrnilo).

Tako je »Jugoslovanska komisija« pri OČNS v drugi polovici 1918 v Tomsku formirala **1. jugoslovanski polk »Matija Gubec«**, ki je štel 1.700 pripadnikov, v glavnem Hrvatov in Slovencev (Srbov je bilo samo 300).

Vzporedno z »Jugoslovanske komisije« je deloval tudi **konzul Milanković**, ki se je nazadnje junija 1918 premestil v Omsk, kjer je kontroliral tri vojaške odrede, in sicer:

- Bataljon **majorja Matije Blagotića**, ki je avgusta 1918 s Čehoslovaki sodeloval v bojih za Kazan, v katerih je major Blagotić padel⁵. Ostanke bataljona je v Samaro privedel poročnik **Čedomir Protić**.
- Drugemu odredu je poveljeval kapetan **Ivan Božić**. Po nalogu konzula Milankovića so se ostanki Blagodićevega bataljona pridružili Božičevemu odredu.
- Tretji odred pod poveljstvom podporočnika **Janka Kovačevića** je bil formiran v Čeljabinsku koncem leta 1918.

Omenjene enote so delovale v duhu srbskih dobrovoljskih tradicij. Zato je konzul Milanković med 8. in 12. septembrom 1918 v Čeljabinsku sklical »Skupščino jugoslovanskih skupin in organizacij«, ki je sprejela resolucijo, v kateri so zapisali naslednje:

⁴ V knjigi Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije, 1936, je samo omenjeno, da je bil, zdravnik in član redakcije Slovanskega Juga v Odesi, ki je propagiral odhod v srbski dobrovoljski korpus. Dejansko je bil pravnik, rez. podporočnik v 1. dobrovoljski srbski diviziji, urednik omenjenega časopisa, imel številne zveze v Rusiji, tudi z disidentoma Krunoslavom Herucem in Josipom Tomom, menda bil celo zaprt, nasprotnik Jugoslovanskega odbora v Rusiji. Vir: Franjo Potočnjak (1862–1932), odvetnik, prostozidar, član Jugoslovanskega odbora v Londonu, napisal »Iz emigracije«, 1919 in 1926, str. 212.

⁵ Šlajmer Fedor je v omenjenem zborniku na str. 457 objavil spominski članek pod naslovom »Ječa smrti« o usodi častnikov t. i. Arhangelskega odreda. Namreč, pripadniki Rdeče armade oz. nove varnostne službe – Čeke, so aprila 1918 v moskovsko »Butirsko ječo« privedli častnike omenjenega odreda, tudi Šlajmerja, ker so bili prepričani, da so pripadali odredu majorja Blagotića, ki so leto prej v mestu Kazanj pobili cel mestni sovjet. Bili so kar dvakrat obsojeni na smrt. Sekretar srbskega poslanstva v Moskvi Mito Dimitrijević celo dvakrat osebno interveniral pri samem Leninu, da omenjeni častniki niso nikdar bili pripadniki Blagodićevega odreda.

»Zdaj, ko se je vsa Rusija dvignila na noge, smo vsi Srbi, Hrvati in Slovenci, raztreseni po vsej Rusiji, dolžni, da se združimo in ponudimo pomoč bratom Čehoslovakom in zaveznikom, da ohranijo Rusijo. Tudi zaradi tega, ker nam bo samo svobodna Rusija pomagala, da se bomo vrnili v svojo osvobojeno domovino. Zato so naše naloge naslednje:

1. Vsi Srbi, Hrvati in Slovenci smo soglasni, da nas predstavljajo predstavniki enega naroda, ki nas bo združil na kulturnem, nacionalnem in političnem področju, zato ima skupščina v vidu, da je danes v Rusiji, kakor tudi v drugih delih sveta, potrebno delovanje ene organizacije, ki bo izvajala enotno politično in vojaško smer, v tesnem stiku s pooblaščenim in glavnim predstavnikom Kraljevine Srbije. To še toliko prej, ker ne bomo dovolili, da bi predstavniki Avstrije reševali jugoslovanske vprašanje po načelih trializma.
2. Radi konsolidacije organizacijskega, agitacijskega, političnega in vojaškega delovanja je nujno izbrati vrhovni organ vseh Jugoslovanov v Rusiji.
3. Potrebno je ustanoviti Skupni jugoslovanski narodni komite v Rusiji, ki bo kot vrhovni organ predstavljal vse jugoslovanske vojaške in politične organizacije in tako združil vse Srbe, Hrvate in Slovence.
4. Komite bo deloval v duhu predpisov Kraljevine Srbije in navodil Jugoslovanskega komiteja v Londonu. Soglasno je tudi sprejeto, da bo časopis »Zedinitev« (Ujedinjenje) politično glasilo tega komiteja. Komite se bo do februarja 1919 financiral iz sredstev bataljona v Čeljabinsku (65.000 rubljev) in bataljona majorja Blagodića (dejansko kapetana Ivana Božiča – pripomba MFK) v znesku 70.000 rubljev. Poveljstvo admirala Kolčaka je do februarja 1919 odobrilo krediti v višini 25.000 rubljev«.

Daleč od domovine, pa tudi v vrtincu državljanske vojne v Rusiji, je srbski konzul pač diktiral svojo politiko.

Dne 25. septembra 1918 je bilo na zasedanju Komiteja sklenjeno, da se združijo bataljon v Čeljabinsku, bataljona majorja Blagodića in pet odredov v Samari v novo **formirani Dobrovoljski polk Srbov, Hrvatov in Slovencev »majorja Blagodića«**, katerega poveljnik je postal kapetan I. razreda **M. Marinković**. Dne 15. oktobra 1918 je polk prešel v sestav Kolčakovega Uralskega korpusa.

Registracija vseh Jugoslovanov v Sibiriji je bila ena od prvenstvenih nalog tega komiteja. Na podlagi evidence sanitetnega kapetana I. razreda **Dragutina Kostića**⁶ z dne 29. januarja 1919, ki je dvakrat prešel pot od Irkutska do Čeljabinska in enkrat Čeljabinsk–Vladivostok, je ustanovil naslednje stanje, in sicer:

Prva skupina – redne enote:

1. **Polk »majorja Blagodića«**, Čeljabinsk, 5.000 vojakov, poveljnik kapetan I. razreda **M. Marinković**.
2. **Srbski odred**, Vladivostok, 200 vojakov, poveljnik rez. peh. podporočnik **Rista Ristić**.

Druga skupina:

1. **Srbski odred** v obrambi Tjumena, 270 vojakov, poveljnik **praporščak Perko**, bivši podčastnik Srbskega dobrovoljskega korpusa (SDK).
2. **Srbsko-češki eskadron**, 200 konjenikov, poveljnik podčastnik **Magarašević** iz SDK.
3. **Srbski odred** v garnizijski službi, Omsk, 260 vojakov, poveljnik podporočnik **Urbančić**. Nazadnje ruski kapetan I. razreda **Bogdan Džurdžilov**.

⁶ Dr. Dragutin Kostić, sanitetni kapetan I. razreda, poveljnik 2. poljske bolnišnice 1. dobrovoljske srbske divizije v bojih v Dobrudži 1915, pozneje ostal v Rusiji skupaj s soprogo Jelisaveto Sundečić, zdravnico, po vrnitvi v domovino bila oba očesna zdravnika v Beogradu. Vir: dr. A. Nedog, Beograd, februar 2012.

4. **Srbski odred** v obrambi proge Trojck–Orenburg, 100 vojakov, poveljnik praporščak **Mandić**, bivši podčastnik SDK.
5. **Naši vojaki v policiji**, Omsk, 100 vojakov, pod ruskim poveljstvom.
6. **Srbski eskadron** v odredu kozaškega atamana Anenkova, 150 konjenikov, poveljnik, prej naš, sedaj ruski poročnik **Dušan Milošević**.
7. **Srbski topniški divizion** v odredu atamana Semjonova, 250 vojakov, poveljnik prej naš, sedaj ruski podpolkovnik **Dragović** in častnik **Piškuljić**, Hrvat, iz SDK.
8. **Srbski odred** v obrambi mandžurske proge, 300 vojakov, po ruskim poveljstvom.
9. **Srbski bataljon** v obrambi Saratova na Volgi, 700 vojakov, poveljnik podčastnik **Radaković**. Bataljon je nekaj časa bil pod kontrolo boljševikov.
10. **Srbska četa** v odredu Kalmikova v obrambi Habarovske na Amurju, 50 vojakov, ruski poveljnik.
11. **Policija v Vladivostoku**, 75 vojakov, pod ruskim poveljstvom.

Vseh je bilo 7.655 pripadnikov.

Tretja skupina:

1. V njo je **Kostić** uvrstil bivše pripadnike SDK, ki so bili sedaj svobodni, pa so se nekateri ukvarjali s trgovino, preprodajo in tudi s špekulacijami.

Četrta skupina:

1. Njo je maja 1918 predstavljalo nekaj tisoč ujetnikov, predvsem Hrvatov, Slovencev in nekaj Bosancev – Muslimanov, v taboriščih, ki so jih v Sibiriji kontrolirali Čehoslovaki. **Kostić** je zapisal, da je obšel vsa taborišča od Čeljabska do Irkutska in da v njih ni našel nobenega Srba, so se pa menda Hrvati, Slovenci in Bosanci skrivali pred njim, da jih ne bi odpeljal v vojsko! Števila pa ne navaja.

Zanimivo je, da kapetan Kostić sploh ne navaja, da je tedaj v Tomsku baziral **1. jugoslovanski polk »Matija Gubec«**, ki je štel 1.700 vojakov, a poveljeval mu je slovenski kapetan **Jože Šircelj**. Zato je tudi primeren trenutek, da ga vsaj na kratko predstavim, ker gre za značilen slovenski inovativni pristop⁷.

Navajam nekaj dejstev:

- Polk je formiran iz čete majorja **Luke Sertića**, edine preostale bojne enote Udarnega bataljona iz Kijeva, ki se je umaknila v Samaro, se okrepila in kot bataljon bila v sestavi 2. čehoslovaške divizije v bojih proti Rdeči armadi. Polovica moštva so bili Slovenci. Ker pa je število naraščalo, je formiran 1. jugoslovanski polk »Matija Gubec«. Pribočnik poveljnik je bil poročnik **Joško Prezelj**.
- Polk je bil sestavljen iz treh bataljonov. Tretji bataljon je bil docela slovenski. Samostojni strojnični oddelek je vodil kapetan **Vinko Kučan**. Inženirski oddelek sta vodila poročnika **Kadunc** in **Novak**. Polk je imel dva oklepna vlada, poimenovana »Hajduk« in »Rijeka«. Glavni intendant je bil kapetan **Jože Kastelic**. Polkovno bolnišnico je vodil major **dr. Fajdiga** (glej moj članek o **dr. Božidarju Fajdigi**, rez. poročniku, v rubriki Naši fantje in dekleta), pomagala pa sta mu **dr. Lovšin** in **dr. Josip Erat**. Polk je imel tudi šolo za častnike in podčastnike. Stalni predstavnik v poveljstvu generala Janina je bil kapetan **dr. Pless**.
- Prosvetni odsek je vodil kapetan **Ivan Košnik**, profesor. Organizirali so tečaje za analfabete. Polk je imel odličen pevski zbor in godbo, ki jo je vodil kapelnik **Anton Neffat**. Od junija 1919 so izdajali časopis »Naš list«, ki ga je urejal **dr. Vojeslav Mole**, ki je bil obenem tudi izredni

⁷ Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije 1912–1918, Ljubljana, 1936 – Jaka Grčar, Sibirska katarza naših dobrovoljcev, str. 749–786

profesor na univerzi v Tomsku, ki je tedaj štel 120.000 prebivalcev. Ilustrator je bil poročnik **Alfonz Završnik**. Telovadce so vodili **Anton Buh**, **Josip Kozak** in **Stanko Gabršek**. Prirejali so koncerte, akademije, telovadne nastope.

- Polk je opravljal garnizijsko službo, zatem pa varovanje sibirske proge. Tako se je polk do 8. januarja 1920 premestil v Nižjeudinsk oz. Tulun.
- Pisec članka tudi navaja, da je pri Krasnojarsku enota Rdeče armade ujela pripadnike polka majorja Blagodića, od katerih se je rešila ujetništva samo konjenica s poveljnikom polka kapetanom **Ivanom Božičem** in še štirimi slovenskimi častniki, med njimi tudi **Kenda**, poveljnik čete.
- Nato so pod poveljstvom kapetana **Širclja** uspeli premagati zimske razmere v Sibiriji in se maja 1920 približali Vladivostoku. Tu se je zbralo okrog 3.000 jugoslovanskih dobrovoljcev, ki so bili razvrščeni v dva bataljona v sestavi Evakuacijskega odreda Srbov, Hrvatov in Slovencev. Prvi bataljon je odplul 26. junija 1920, drugi pa 3. avgusta 1920. Vsi so se srečno izkrkali v Dubrovniku. Nihče pa jih ni sprejel in pozdravil ... (Dodal MFK).

V skladu s svojim moralnim kodeksom je kapetan Kostić na prvo mesto postavil čeljabinski polk, ki je bil pretežno srbski.

No, dodal je tudi, da so se vsi srbski vojaki bojevali tudi z boljševiki, torej proti enotam Rdeče armade, ki so jih menda sestavljali pretežno bivši vojaki AOV (70 % Madžarov, 20 % Nemcev in samo 10 % Rusov), pa so tako Srbi smatrali kot boj proti Avstro-ogrski in Nemčiji.⁸

Kapetan Kostić je navedeno poročilo pisal za vojnega ministra Države SHS v Beogradu, saj je bila 1. decembra 1918 proglašena Država SHS, pa je bila intencija, da se vse jugoslovanske enote dobrovoljcev podredijo zavezniškim silam v Sibiriji, konkretno francoskemu generalu Maurice Janinu. Dne 21. januarja 1919 je francoska vojna misija v Vladivostoku vzpostavila stik s konzulom Milankovićem in po nekajmesečnih pregovorih sklenila dne 12. marca 1919 v Omsku dogovor z Jugoslovanskim nacionalnim svetom, podpisal pa konzul Milanković. Dne 23. marca 1919 je komisija bila obveščena, da je 1. jugoslovanski polk »Matija Gubec« izšel iz sestava Čehoslovaške legiji in prešel pod poveljstvo generala Janina, s tem da bo likvidiran 24. marca 1919. Istočasno je bila likvidirana tudi bivša Jugoslovanske komisija pri čehoslovaških enotah.

Dne 4. aprila 1919 je bil formiral **Jugoslovanski nacionalni svet**, ki so ga sestavljali: predsednik ing. Božidar Erečić, Srb iz Srema, prvi namestnik predsednika – **ing. Ilija Čavlija**, Hrvat iz Dalmacije, drugi namestnik predsednika – bančni uradnik **Franjo Šušteršič**, Slovenc iz Trsta, tretji namestnik predsednika – **ing. Konstantin Perić**, Srb iz Banata, sekretar – **Pavle Gregorić**, Hrvat iz Zagorja, blagajnik – **Ante Dobrovoljni**, Hrvat iz Hrvaške, redaktor **Jugoslovenskega zedinjenja** – profesor **Mirko Jovanović**, Srb iz Bosne.

Vendar Jugoslovanski nacionalni svet ni mogel bistveno vplivati na politično življenje Jugoslovancev. Krive so bile predvsem razmere pod Kolčakovo oblastjo, predvsem pa spopadi z enotami Rdeče armade, ki so vse bolj pritiskala čez Ural in proti zahodni Sibiriji. S tem so seveda odločilno vplivali na načrte jugoslovanskih političnih in vojaških organizacij glede povratka v

⁸ Potrebno je vedeti, da je v obdobju 1918–1919 admiral Aleksandr Vasiljevič Kolčak nadziral velik del Sibirije na čelu belogardistične vojske oz. menjševikov, s katerimi je tvorno sodelovala tudi izredno močna Čehoslovaška legija, a podpirale so ga tuje intervencijske enote na čelu s francoskim generalom Maurice Janinom. Tudi t. i. »Jugoslovanska misija« je dejansko sodelovala s Kolčakom. V odločilnih spopadih v drugi polovici 1919 so enote Rdeče armade, ki jih je vodil pozneje znameniti maršal Mihail Nikolajevič Tuhačevskij (1893–1937), tedaj general, je odločilno premagal enote admirala Kolčaka, ki so nastopala iz Sibirije, enote generala Denjikinina, ki so prihajale z juga in enote generala Judeničina, ki so prodirale z vzhoda. Končno zmago proti belogardejski vojski je januarja 1920 izvojevala znamenita konjenica generala Budjonija, ko je vkorakala v Rostov na Donu. Zavezniki so medtem v Vladivostoku, ki so ga medtem že zasedli Japonci, uspeli zbrati in z ladjami evakuirati čehoslovaške in jugoslovanske dobrovoljce – opomba MFK.

domovino. Glavno je bilo zdaj vprašanje po kateri poti se vračati v domovino? Ali prek Daljnega vzhoda, Tihega in Indijskega oceana in Sueškega prekopa ali pa po ozemlju centralne Rusije?

V Moskvi so pri organih III. internacionale in pri jugoslovanski skupini pri RKP(b) vedeli, da se v Sibiriji nahaja okrog **10.000 jugoslovanskih dobrovoljcev**, organiziranih v dveh polkih in nekaj manjših odredov, ki bi se želeli vrniti v domovino.

Admiral Kolčak jih je nagovarjal, da si pot v Srbijo izborijo z orožjem – čez Rusijo! Boljševiki so seveda strmeli, da bi politično in vojaško oslabili Kolčaka, ki je imel navedene jugoslovanske in predvsem čehoslovaške dobrovoljce pod svojih poveljstvom.

Konzul Milanković je vedel, da bi vsako sodelovanje v ruski državljanski vojni zelo poslabšalo položaj jugoslovanskih dobrovoljcev. Zato je v pismu poveljniku polka v Čeljabinsko dne 31. marca 1919 zapisal:

»Naša politična pozicija mora biti naslednja: naš glavni poveljnik je generala Janin. On je tudi naša moralna in dejanska opora. Mi ne bomo nikogar ogrožali, ker smo avtonomna in samostojna enota svobodno in neodvisne države. Mi nismo dolžni koordinirati naše delovanje z romunskimi, karpatoruskimi in poljskimi enotami. Podpirali bomo ruske legalne sile v vsakem slučaju, v kolikor nam to omogočajo naše skromne sile. To je naša obveznost. Zato jaz ne bom nikoli sprejel čehoslovaško pokroviteljstvo. Trudil se bom, da bi naš polk v Tomsku prešel s francoskega na rusko kreditiranje.«

Na vprašanje poveljnika 1. jugoslovanskega polka »Matija Gubec« kako konkretno ukrepati, mu je konzul Milanković odgovoril naslednje: »Politični položaj v Sibiriji je za nas takšen, da smo dolžni podpreti oblast admirala Kolčaka, ki je priznal našo Kraljevino. Sodelovanje srbskih in jugoslovanskih enot v operacijah proti Rdeči armadi, predvsem polka majorja Blagodića v Čeljabinsku, Ufi in Zlatoustu. Ostale enote so bile v globini Sibirije in niso sodelovali v teh spopadih. Ko je Čeljabinsku grozila nevarnost, je poveljnik Blagodićevega polka kapetan **Vladimir Pavković** zaprosil generala Janina, da mu dodeli železniške vagone radi evakuacije.

General Janin mu je odgovoril, da se polk nahaja v ruski službi, pa naj se zato obrne na poveljnika zahodne fronte generala **Saharova**.⁹ Ta mu je odgovoril, da bo dobil potrebno pomoč, če se bo polk udeležil bojev proti Rdeči armadi. Kapetan Pavković je pristal na to zahtevo, vendar na fronto ni poslal celega polka, temveč samo tri odreda vsak po 100 vojakov, po dve strojnici znamke »maksim« in »ljuis«! In eskadron konjenikov – 60 sabelj, pod poveljstvom kapetana II. razreda **Šimunića**. Dne 23. julija 1919 so se srbski vojaki pred Čeljabinskom pogumno spopadli z 12.000 pripadniki Rdeče armade, ker pa jim je primanjkovalo streliva, so se morali umakniti. V tem spopadu je padel kapetan Šimunić in nekaj častnikov, padlo ali pa je bilo ujetih tudi 150 vojakov.

Dne 2. avgusta 1919 je kapetan Pavković zahteval, da so polk umakne v Krasnojarsk, kar pa admiral Kolčak ni odobril. Ko se je Kolčakova vojska začela umikati proti vzhodu, se je z njo umikal tudi konzul Milanković in srbski vojaki.

Dne 14. oktobra 1919 je Rdeča armada zasedla Omsk, konzul Milanković pa je bil z našimi vojaki že v Irkutsku, seveda, skupaj z ostanki Kolčakove vojske.

Bogdan Eremić, bivši predsednik Jugoslovanskega nacionalnega sveta je 10. decembra 1919 pisal konzulu Milankoviću v Harbin, da se je potrebno izvleči »iz kaše« in končati odisejo od Odese do Krasnojarska. Konzul Milanković mu je odgovoril, da je skupaj z vojaki v Krasnojarsku, pa tudi, da je 1. jugoslovanski polk »Matije Gubec« nameščen v vagonih na postaji Spodnje Udinsko, v nameri, da skupaj nadaljujejo umik iz te »ruske kaše« proti vzhodu.

⁹ Vladimir Viktorovič Saharov (1853–1920), general ruske carske vojske.

Meseca januar–februar 1920 je Rdeča armada zajela okrog 2.000 pripadnikov Blagodićevega polka¹⁰, katere so uvrstili v 1. jensejsko vojaško-inžinerijsko delovno brigado v Krasnojarsku, zajeli pa so tudi 700 vojakov in častnikov 1. jugoslovanskega polka »Matija Gubec«¹¹, ki so sestavljali 3. bataljon za vojaško obrambo železnice v Ačinsku. Jugoslovani so ostali v teh enotah vse do svojega povratka v domovino 1921. Leta (tega podatka pa ni v spominih Jake Grčarja – opomba MFK).

Bivanje ostalih srbskih in jugoslovanskih skupin v Sibiriji se je končalo avgusta 1920. Njihova evakuacija je bila v organizaciji misije Kraljevine SHS, katero je vodil **Božidar Purić**. Predaja polnomočij s strani konzula Milankovića je bila opravljena 13. februarja 1920. Novi šef vojaške misije podpolkovnik Žarko Mičić je 15. avgusta 1920 poročal Vojnemu ministru v Beograd:

»3. avgusta sem iz Vladivostoka odpravil naše vojake z ladjo Himalaja. Na pot je odšlo 648 častnikov in vojakov in 393 ostalih. Misija je tako končala svoje delovanje«.

Tudi Purić je raportiral:

»Evakuacija je opravljena. Misija je likvidirana in 12. avgusta odhajam v Ameriko.«

Dodatek – 1:

Pri preverjanju podatkov sem zaprosil za pomoč svojega prijatelja v Beogradu dr. Aleksandra Nedoga, sicer strokovnjaka in pisca o zgodovini sanitetne službe srbske vojske.

Iz knjige srbskega konzula Dragutina Milankovića »**Uspomene iz Sibira 1919–1920**«, ki je 1926 izšla v samozaložbi v Beogradu, mi je 4. 2. 2012 dodatno poslal še naslednje konkretne podatke:

- Ukaz št. 138 poveljnika Srbskega dobrovoljskega korpusa (SDK) z dne 12. 3. 1917 o predavateljih na častniškem tečaju, med njimi tudi major srbske vojske **Matej Blagodić**, kot predavatelj in spraševalec na izpitih za predmet Branje zemljevidov in načrtov. Vir: VA SDK: pop. 10, škatla 1/a, fascikla 2, dokument 12, list 80. Arhiv SDK je popolnoma ohranjen in se sedaj nahaja v vojaškem arhivu SV v Železnikih.
- Konzul Milanković je zapisal: »Major Blagodić je bil tisti heroj, ki je padel pogumne smrti v Kazanu 1918, ko je to mesto osvobodil od boljševikov. Tam je rešil bogato zakladnico ruskega državnega zlata, ki je pod Kolčakom izginila. V čast nepozabnemu majorju Blagodiću smo nato polku dali njegovo ime.«
- Ukaz, zaupno F.L.O. številka 8692 in 8694 poveljnika SDK, s katerim se **kapetan Ivan Božič**, po prisegi kralju in sprejemu srbskega državljanstva, sprejet v aktivno srbsko vojsko in **povišan v čin kapetana 2. razreda**. Vir: VA SDK, pop. 10, škatla 22, fascikla 2, številka 3, list 2.371.
- Ukaz št. 219 poveljnika SDK z dne 7. 7. 1917 s katerim se kapetan Ivan Božič daje na razpolago poveljniku 1. srbske dobrovoljske divizije radi nadaljnje razporeditve. Vir: VA SDK, pop. 2, škatla 1/a, fascikla 2, dokument 12, list 130.
- Konzul Milanković opisuje, da je kapetan II. razreda Ivan Božič kot častnik srbske vojske poslan iz Odese v Samaro v sestavi dopolnilnega bataljona, ranjencev, soprog in otrokov častnikov ter beguncev v treh železničarskih kompozicijah, s tem, da se je del dopolnilnega bataljona odvojil za Murmansk in Kandalakšu.

¹⁰ To se je zgodilo na postaji Kljukvenaja 10. januarja 1920, ko se je rešila le konjenica s poveljnikom polka kapetanom Ivanom Božičem in četvorico častnikov. Vir: dr. Ernest Turk, Zgodovinski oris pokreta jugoslovanskih vojnih dobrovoljcev v svetovni vojni, Kladivarji, Ljubljana, 1936, str 74

¹¹ Na postaji Nižnje-Udinsko je Rdeča armada 30. januarja 1920 zajeta hrvaški in srbski bataljon s štabom in poveljnikom polka majorjem Sertićem, medtem ko se je slovenski bataljon s poveljnikom kapetanom Jožetom Širceljem že 8. januarja 1920 pomaknil naprej na postajo Tulun in se tako izognili ujetništvu. Kapetan Šircelj je zatem tudi imenovan za poveljnik polka.

- Milanković navaja, da so se dobrovoljske enote v Sibiriji formirale po navodili zaveznikov, torej generala Janina. Ko je po navodilih s Krfa oblikovan Narodni odbor SHS, je najprej formiran bataljona, zatem pa polk z imenom majorja Blagodića.
- V Tomsku je od »integralnih Jugoslovanov in disidentov« oblikovan najprej bataljon, zatem pa tudi polk »Matija Gubec« pod poveljstvom podpolkovnika Rukavine. Pripadniki tega polka vse do razpada Kolčakove armade niso hoteli sodelovati z Narodnim odborom SHS, ker so imeli svoj odbor. Zadnjega poveljnika polka kapetan Jožeta Širclja Milanković v svojih spominih ne omenja, saj je pred tem predal v Krasnojarsku svoje dolžnosti novemu pooblaščenču vlade Kraljevine SHS dr. Božidarju Puriću, kasnejšemu predsedniku begunske vlade v Londonu. Takrat je s Krfa prišla tudi vojaška misija, ki je združila vse naše dobrovoljce in poskrbela za njihovo evakuacijo v domovino. Milanković zelo pohvalno piše o slovenskem učitelju **Rudolfu Pleskoviču** kot skladatelju »lepih slovenskih pesmih«, ki pa se ne omenja v zborniku o slovenskih dobrovoljcih – kladivarjih.
- Dr. A. Nedog še navaja, da v zborniku o slovenskih kladivarjih – dobrovoljcih ni najti tistega, kar je konzul Milanković vseeno opisal. Namreč, da so vse do same evakuacije med našimi dobrovoljci ostale delitve na dva tabora, in to: na tabor »zvestih« (večinoma Slovenci in vsi Srbi), ki jih je vodil konzul Milanković in tabor »disidentov« (večina Hrvatov, razdeljeni na dve skupini: integralisti in federalisti), ki so se podrejali poveljstvu Čehoslovaške legije ali po francoskemu generalu Janinu. Vse to se je dogajalo v tujini, v daljni Sibiriji, v kaosu državljanske vojne in formiranju nove sovjetske države. Ne gre tudi prezreti, da so prosrbske enote sodelovale z belogardejskimi enotami admirala Kolčaka v borbah proti enotam Rdeče armade. Nekaj slovenskih dobrovoljcih pa najdemo tudi v Rdeči armadi, ki so po povratku v domovino doživljali številne nevšečnosti (**Franjo Kreačič – Sergej**, stric generalpolkovnika Otmarja Kreačiča, NH).

Dodatek – 2:

Srbi v ruski državljanski vojni 1918–1921¹²

Skrajšan in prirejen prevod iz ruščine glasi:

»Februarja 1917. je bilo v Rusiji stanje jugoslovanskih dobrovoljskih enot naslednje:

- **in 8. srbski dobrovoljski polk**
- **1., 2. in 3. srbski topniški divizion**
- **Srbski težki topniški divizion**
- **Srbski dopolnilni pehotni bataljon**

Navedene enote so bile v sestavi 1. srbskega dobrovoljskega korpusa, ki je bil formiran 20. oktobra 1916 v Odesi.

2. srbska dobrovoljska pehotna divizija (5 – 8 polkov in 2 topniška divizion) je bila formirana januarja 1917 v Odesi, tudi iz protisrbskih elementov oz. disidentov, pa je nazadnje razpadla. Avgusta 1917 je bil Srbski dobrovoljski korpus (SDK) dejansko razformiran, pa so srbske enote jakosti pehotne brigade septembra 1917 poslane na solunsko fronto (preko Arhangeljska), kasneje poimenovana kot Vardarska divizija).

¹² Predhodna opomba: Usodo slovenskih dobrovoljcev lahko spremljamo samo v delovanju enot, ki so jih pretežno sestavljali Srbi, saj so Slovenci predstavljali le manjši odstotek v t. i. jugoslovanskih enotah. Cilj mi je predvsem, da lociramo delovanje slovenskega poveljnika Ivana Božiča. In v tem zapisu je tudi omenjen. Članek je bil objavljen na spletu, verjetno iz knjige Nikola B. Popovića: **Srbi u građanskom ratu u Rusiji: 1918-1921**, leto izdaje 2005, Beograd. Kot odgovor je bil objavljen članek iz časopisa »Ruske armade« v Omsku 1919, avtorja Jurija Elejneva: **Srbski polk majorja Blagodića**, katerega navajam v skrajšani obliki in prevodu.

Od enot, ki so zapustile SDK so bili formirani:

- Srbski udarni bataljon (1. udarni jugoslovanski bataljon) v Kijevu,
- jugoslovanski udarni bataljon v Odesi,
- Poveljstvo enote »silobrancev« v Kišinjevu.

Oktober 1917 so enote 1. srbske dobrovoljske divizije z ladjami po Donavi prepeljane na solunsko fronto.

1. brigada te divizije (1. in 2. polk ter težki topniški divizion) je iz Arhangelska prek Taranta prepeljana z ladjami na solunsko fronto in je januarja 1918 prešla v sestavo novoformirane Jugoslovanske divizije.

2. brigada (3. in 4. polk in topniški divizion) je bila konec novembra 1917 s strani Rdeče armade zadržana na Volgi, pa je šele koncem januarja 1918 prispela v Vladivostok in je tako prek Indijskega oceana, Rdečega morja in Sueza aprila 1918 prispela v Solun, kjer je bila vključena v Jugoslovansko divizijo.

Srbski dopolnilni bataljon je bil zadržan v Samari in 18. marca 1918 tudi razformiran. Del je odšel proti Arhangelsku v sestavo Srbskega odreda v Severni Rusiji, del pa se je zapletel v spopade z Rdečo armado in se zatem priključil interventnim enotam zaveznikov.

Enota »silobrancev« (5.000 strelcev in 25 strojnic) se je iz Kišinjeva najprej premestila v Odeso, zatem pa v Kijev, kjer je razpadla na več odredov – Deliča, Radakovića, Dmitrijevića, Barabaša, 1. srbski revolucionarni odred Rdeče armade, Konotopski eskadron, Kijevski srbski udarni bataljon Gojkovića.

Jeseni 1918 so navedeni sestavi prerasli v naslednje štiri enote:

- **Jugoslovanski odred Rdeče garde Emila Čopića**
- **Čanakov odred** (združil Delićeve in Radakovićeve odred), ki je kasneje preimenovan v 1. socialistični revolucionarni jugoslovanski odred.
- **Grulovićev odred** (združil Konotopski eskadron in odred Siversa).
- **Sertićev odred**, ki se je v času obrambe Caricina združil s Srbskim sovjetskim cariniškim odredom v 1. jugoslovanski komunistični polk Dmitrijevića in Sertića, pa je konec 1919 vključen v 2. strelsko brigado 37. divizije Rdeče armade.

1. socialistični revolucionarni jugoslovanski odred in Samarsko stražno poveljstvo (Čopićeve bojne odred) sta bila maja 1918 združena v 1. samarski internacionalni bataljon, ki je pozneje prerasel v polk sestava 4 bataljonov (1. in 2. srbski bataljon, 3. in 4. ruski bataljon). Ko je Samaro osvojila Kolčakova vojska, je eden od srbskih bataljonov prešel k belim. Avgusta 1918 so bili ostanki Saratovskega polka skupaj s Samarsko-Saratovskim internacionalnim polkom vključeni v sestavo 25. divizije znanega poveljnika Čapajeva kot 222. polk te divizije Rdeče armade.

2. srbski udarni bataljon je bil v začetku 1918 iz Odesa predislociran v Caricin in maja 1918 preimenovan v 2. srbski revolucionarni bataljon. Konec junija 1918 je bil premeščen v Jaroslav, julija pa v Kazan, pa je tako **6. avgusta 1918 pod poveljstvom majorja Blagodića zavzel središče Kazana in prešel na stran belih.**

V teh bojih je padel major Blagodić, pa so ostanki enote dobile ime po njem. Sredi avgusta 1918 je bil iz teh enot v Čeljabinsku formiran Čeljabinski srbski bataljon, 29. septembra 1918 je iz bataljona majorja Blagodića, Čeljabinskega in Samarskega srbskega bataljona formiran **1. dobrovoljski polk Srbov, Hrvatov in Slovencev** z imenom majorja Blagodića. Nekaj dni pozneje je v polku formiran **konjeniški divizion pod poveljstvom kapetana Ivana Božiča** (podčrtal MFK). Do začetka 1919. leta je polk opravljal garnizijsko službo v Čeljabinsku in Zlatoustju, da bi se julija 1919. premestil v Krasnojarsk. Nato so septembra 1919 enote Rdeče armade zajele celoten polk in iz njega formirali 1. jenijsko delovno-inženirsko brigado (okrog

700 mož). Januarja 1920 dva bataljona nista mogla nadaljevati premike proti vzhodu, ker je bila železnica zakrčena s poljskimi ešeloni, pa je tako 10. januarja 1920 bil polk zajet na postaji Kljukbeniji.

Iz ostankov 2. brigade je bil formiral **Srbski konjiški divizion** v sestavi enot atamana Semenova.

Enota Sertića iz sestave Srbskega udarnega bataljona Gojkovića je jeseni 1918 iz Moskve prišla v Samaro in nato v Čeljabinsk, Novi Nikolovsk in Tomsk. Decembra 1918 je iz te enote formiral Tomski srbski bataljon pod poveljstvom kapetana Rukavine, ki je bil podrejen 2. čehoslovaški diviziji.

V začetku 1919 je bil ta srbski bataljon uvrščen v **1. jugoslovanski polk Srbov, Hrvatov in Slovencev z imenom »Matija Gubec«**. Udarno vlogo so v polku imeli Bosanci (iz ostankov 4. bosansko-hercegovaškega polka cesarske Koroljeve armade) in Ličani (Srbi iz Krajine). V polku je bila tudi strojnična in inženirska enota. Polk je imel tudi dva oklepna vlaka z imenom »Hajduk« in »Rijeka«.

Polk je skupaj s 12. čehoslovaškim polkom vršil garnizijsko službo v Tomsku, a od novembra 1919, je varoval transibirsko železnico v rejonu Nižjeudinska. Dne 8. januarja 1920 je bil **Slovenski bataljon** predislociran v Tulun, z nalogo, da varuje železniško progo. Ostala dva bataljona s štabom polka sta ostala v Nižjeudinski vse do 30. januarja 1920, ko so se skupaj z 12. čehoslovaškim polkom začeli umikati proti Irkutsku. Ko je polk prispel v Irkutsk, se je zvedelo, da se je 12. čehoslovaški polk predal enotam Rdeče armade, ki so nato tudi vsem ostalim dobrovoljskim enotam dovolile nadaljevanje poti na Daljni vzhod in nazaj v domovino.

Dne 16. februarja 1920 sta tako srbski in hrvaški bataljon pod poveljstvom majorja Sertića prešla na stran Rdeče armade in preimenovan v 1. jugoslovansko-sovjetski bataljon 3. internacionalne divizije. Junija tega leta je bil preimenovan v 3. bataljon za obrambo železnice in premeščen v Petrograd, zatem pa v Moskvo.

Ostanki 1. jugoslovanskega polka »Matija Gubec«, dejansko samo slovenski in tehnični bataljon so se znašli v Zabalkavju in se preko Giršeluna prebili v Čito, kjer se jim je pridružil Srbski konjeniški divizion pod poveljstvom kapetana Ivana Božiča (podčrtal MFK), ki se je na postaji Kljukvenaja rešil pred zajetjem s strani enot Rdeče armade, ko je bil zajet celoten Blagodićev polk.

Polk je zatem zapustil Čito in že sredi aprila 1920 prispel v Vladivostok, kjer so ga razmestili v vojašnici »Vtoraja Rečka«. Polk je takrat štel okrog 3.000 vojakov in je postopal po navodilih jugoslovanske vojaške misije in se pripravljal za ladijski prevoz v domovino.

Prvih 1.400 dobrovoljcev je zapustilo Vladivostok 21. julija 1920 z ladjo »Kildanon Castle«, 3. avgusta 1920 pa je na ladji »Himalaja« zapustilo Vladivostok še zadnjih 1.300 jugoslovanskih vojakov – dobrovoljcev.«

Dodatek – 3:

Srbski polk majorja Blagodića

Avtor Jurij Elenev, Ruska armada, Omsk, 8. avgusta 1919

Pričakoval sem, da nam bo članek ruskega avtorja razkril dragocene podatke o dobrovoljskem polku majorja Blagodića, vendar gre bolj za deklarativni članek v slavo srbsko-ruskega prijateljstva.

Kot novost navaja samo podatek, da je polk majorja Blagodića v Kazanu »pred boljševiki« zaplenil rusko cesarsko zakladnico v vrednosti 800 milijonov rubljev (verjetno ne gre za znane ruske zlate rezerve v dveh vagonih, ki so je zaplenile čehoslovaške enote).

Zato iz članka navajam samo imena poveljnikov in častnikov, in sicer:

- Po smrti majorja Blagodića je poveljstvo polka prevzel kapetan Čedomir Protić;
- Na iniciativo srbskega konzula Milankovića, je bil zatem formiran Dobrovoljski polk Srbov, Hrvatov in Slovencev z imenom pokojnega majorja Blagodića. Poleg Milankovića je nesebično pomoč nudil tudi prvi poveljnik kapetan I. razreda Marinković. Po njegovem odhodu je največje breme prevzel na svoja ramena kapetan I. razreda Pavković.
- V noči 23/24. junija 1919 je polk iz svoje sestave poslal na fronto Srbski bataljon (200 vojakov), ki se je pogumno upiral boljševiskim enotam, vendar se je nazadnje moral umakniti. V teh bojih se je posebej odlikoval poročnik Ljubomir Pilja, pribočnik majorja Blagodića. V teh bojih je padel poveljnik bataljona kapetan Šimunić, poleg njega pa tudi častniki: Gavrić, Has in Šramcer. Ranjena pa sta bila podporočnika Klarić in Fink ter 50 vojakov.

Dodatek – 4:

Zainteresiranim priporočam, da si preberejo zanimiv članek **dr. Brana Dimitrijevića**, generalmajorja in načelnika Sanitetne službe SV z naslovom **Krvave sibirske avanture**, v katerem navaja podatke iz že omenjenega dnevnika srbskega diplomata Jovana Milankovića.

Podatki so identični tistim, ki mi jih je posredoval dr. Aleksandar Nedog. No, najbolj so zanimivi podatki o srbskem kapetanu **Rudolfu Gajdi**, rojenemu v Kotoru v Črni gori, materi Bokeljanki in očetu Slovaku in častniku AOV, ki pa je pozneje postal poveljnik znane Čehoslovaške legije v Rusiji, pozneje tudi general in načelnik GŠ Čehoslovaške vojske, celo privrženec Musolinija ...

Dodatek – 5:

Srbski polk majorja Blagodića

(Srbski dobrovoljci v boju za svobodo Rusije, avtor neznan, Moskva – Bačka Palanka, 2009)

V želji, da bi identificiral majorja Matijo Blagodića, poveljnika Dobrovoljskega polka Srbov, Hrvatov in Slovencev »majorja Blagodića«, sem z izdatno pomočjo gospoda Janeza Majzelja iz Novega mesta, uspel zbrati in iz ruščine prirediti naslednje nove podatke:

Ker so v AOV bili tudi Srbi iz Like in Bačke, sem mnenja, da je bil Matija Blagodić verjetno rodом iz Bačke. Namreč, v navedenem članku je na koncu pripis »Moskva – Bačka Palanka«, pa se mi zdi, da gre za spominski članek posvečen srbskemu majorju Matiji Blagodiću iz Bačke Palanke. Pričakujem odziv obiskovalcev svoje spletne strani ...

V članku je tudi podroben opis kapetana Stepanova o junaški smrti majorja Blagodića. Namreč, v sestavi belogardejske armade generala V. O. Kapelja je bil srbski bataljon (odred, 200–300 vojakov) pod poveljstvom majorja Matije Blagodića, kakor tudi četa iz Čehoslovaške legije, ki ji je poveljeval poročnik Švec.

Mesto Kazan je bil izredno važen strateški objekt v Povolžju, ki je v ruski državljanski vojni prehajal iz roke belogardejskih v roke rdečearmejskih enot in obratno. Tako so 7. avgusta 1918 Kazan zavzele enote Rdeče armade generala Vladimirja Oskarovića, zatem pa je v njem ostal Latiški polk.

Sledil je napad Kolčakove belogradejske (menjševiške) vojske, ki so kmalu zatem zavzele mesto Kazan. No, glavni objekt, prehod čez mogočno reko Volgo, pa je bil nekaj kilometrov

oddaljeni most, imenovan »Romanovski most« (slika je iz 1918, sedaj je most popolnoma obnovljen). In prav v bojih za ta most je 12. avgusta 1918 padel major Blagodić.

Ruska дума v Kazanu je takoj zatem, v zahvalo za zasluge in pogum padlega majorja Blagodića, sprejela tri sklepe, po katerih bo:

- šolala dva otroka pokojnega majorja Blagodića,
- uvedla dve štipendiji na moški in ženski gimnaziji
- ena od šol v Kazanu nosila ime majorja Blagodića.

Romanovski most čez Volgo blizu Kazana, 1918

(ruski internetni vir: Moskva – Bačka Palanka, 18. avgusta 2009)

Iz članka Srbski dobrovoljci v boju za svobodo Rusije, zasebni arhiv, Janez Majzelj, Novo mesto

Gesta belogardejskih oblasti iz davnega avgusta 1918 je vsekakor hvalevredna, vendar ne verjamem, da so jo kasneje sovjetske oblasti tudi požegnale!

Velja namreč obnoviti spomine enega od slovenskih častnikov iz Arhangelskega odreda, da so čekisti aretirali vse častnike tega odreda in jih dvakrat obsodili na smrt, pa so bile končno pomiloščeni po osebnem Leninovem ukazu. Navedeni častniki so bili obtoženi, da so sodelovali v enoti majorja Blagodića, ki naj bi avgusta 1918 pobila celoten kazanski sovjet!

V omenjenem članku to seveda ni opisano, je pa navedeno, da je srbska enota zasegla bogato carsko zakladnico v vrednosti 800 milijonov rubljev, ki je zatem prešla v roke Kolčakove (belogardejske) vojske.

Na kraju teh zapisov naj še predstavim transibirsko železnico od Moskve do Vladivostoka, zgrajeno v letih 1891–1916, dolgo 9.228 kilometrov. Po tej progi so se tudi slovenski dobrovoljci v letih 1919–1920 vračali v domovino. Seveda, mnogi neznani slovenski grobovi so ostali tudi ob progi ...

Skica sibirske železnice za potrebe Čehoslovaške legije, 1919
(Zasebni arhiv, Janez Majzelj, Novo mesto)

Transsibirska železnica Moskva–Vladivostok, spletni atlas
(Zasebni arhiv, Janez Majzelj, Novo mesto)

Dodatek – 6:

Dr. Ivan PLESS, stotnik v francoski misiji v Sibiriji 1919–1920 je končno identificiran!

V zborniku Kladivarji je trikrat naveden dr. Pless, in sicer:

- str. 757 : zastopnik Tomskega polka pri generalu Janinu,
- str. 778: slika iz Vladivostoka skupine častnikov in civilistov ob odhodu ladje »Himalaje« dne 20. avgusta 1920,
- str. 779: slika iz Vladivostoka dr. Pless s kapitanom ladje »Himalaja«, 20. avgusta 1920. Drugih podatkov nisem mogel zaslediti.

Pred dnevi (marec 2012) pa mi je g. ing. Janez Majzelj iz Novega mesta posredoval iz dLib.si kopijo članka iz časopisa »Edinost« iz Trsta, ki je dne 28. 12. 1919 pod naslovom Novice objavil pismo iz Sibirije, s podpisom: **dr. Ivan Pless, stotnik pri francoski misiji v Tomsku.**

Tako smo končno zvedeli za ime stotnika dr. Plessa, verjetno advokata, ki je bil že prej sodelavec lista trščanskega lista Edinost in tudi dopisnik iz Rusije oz. Sibirije. Lahko bi celo domnevali, da je Primorc, morda iz Trsta ali Gorice.

Pismo je napisal 1. 9. 1919 in ga poslal po nekem ranjenem slovenskem dobrovoljcu ki je bil v skupini evakuiran iz Tomska v Jugoslavijo po sibirski železnici in preko luke Vladivostok, saj so poti na zahod bile onemogočeno.

V začetku dr. Pless navaja, da se javlja po dveh letih z novicami iz Tomska, da pa tudi sami nimajo nobenih vesti iz domovine.. Navaja, da so slovenski dobrovoljci preživeli težke trenutke in so sedaj organizirani v dveh enotah, in sicer: v Čeljabinsku v polku »Srbov, Hrvatov in Slovencev z imenom majorja Blagotića« in v Tomsku v 1. jugoslovanskem polku »Matije Gubca«, v katerem je tudi slovenski bataljon. Pri formiranju polka je bil najprej v štabu, pozneje pa je bil zaradi znanja jezikov dodeljen francoski misiji generala Janina. V Tomsku deluje tudi predstavnik jugoslovanske vlade Milanković, bivši srbski konzul. Hrano imajo dobro. Nosijo rusko uniformo in šajkačo s slovensko trobojnico. V Čeljabinsku izdajajo časopis »Jugoslovansko Ujedinjenje«, katerega urednik je Železnikar, ki je bil doma sodelavec »Soče« in »Primorca«. V Tomsku izdajajo tednik »Naš list«, ki ga urejuje dr. Vojeslav Molek. Navaja, da ne razmišljajo o povratku v domovino z ladjo, saj jih je preveč in tako velike ladje ni na svetu. Pisal je že večkrat, vendar ne ve, ali je strogi urednik njegova pisma objavil ali vrgel v koš. Podpisal se je kot Dr. Ivan Pless, stotnik v francoski misiji, Tomsk.

Sedaj bo nadaljnje raziskovanje usode dr. Ivana Plessa dosti lažje. Pričakujem tudi pomoč obiskovalcev moje spletne strani ...

Kopija članka iz »Edinost«, str. 3, 28. december 1919:

DOPISI.

Tomsk v Sibiriji, 1. julija 1919. Dragi urednik!

Zopet se odpelje nekaj sibirskih invalidov v drago domovino. Morda se jim res posreči, da dospejo domov in da prinesejo s seboj naša pisma. Nisem hotel opustiti te prilike, da ne bi napisal tudi Vam par vrstic, vsaj ravno sedaj tako težka pogrešam naše »Edinosti« in one družbe, ki se je zbirala okoli nje. Že skoro dve leti nimamo nikakih poročil iz domovine in še danes si ne moremo napraviti čiste slike o tem, kar se je med tem časom vršilo doma. Znani so nam pač eni važni zgodovinski dogodki, ki so se vršili lansko leto tam, toda to le v glavnih potezah, ker natančnih pomočil o njih nimamo prav nobenih. Govori se pač mnogo, razširjajo se tudi najrazličnejše novice, ki pa ostajajo le govornice brez vsake podlage. Da, večkrat čitamo tudi oficijelne brzozjavke, katerim slede seveda ravno tako oficijelna zanikanja. Toda, kakor nimamo mi tukaj v Sibiriji nobenih obširnih poročil o domovini, tako si gotovo tudi vi tam ne morete predstavljati, kako mi živimo. Zato mislim, da Vam ustrezem, ako Vas s par vrsticami seznanim z življenjem Jugoslovenov v Sibiriji.

Po Brestlitovskem miru so sc začeli zbirati vsi Jugosloveni, ki so bili še v Sibiriji oz. Rusiji v dveh taborih. Prvi tabor je imel svoje središče v Čeljabinsku, kjer so stari borci bivšega srbskega korpusa iz Odese ustvarili polk Srbov, Hrvatov in Slovencev, ali polk imenovan Major Blagotić. Druga skupina Jugoslovenov se je zbirala v mestu Tomsku, kjer se je ustanovil 1. Jugoslavenski polk pod imenom »Matija Gubeca«. Napisati hočem par besed o polku v Tomsku. Pri polku so zastopani vsi Jugosloveni brez razlike. Pri vsaki Četi se dobe Srbi, Hrvati in Slovenci, Le en bataljon je čisto slovenski. Človek noče kar verovati, da je v Sibiriji, če včasih gleda, ko koraka slovenski bataljon skozi mesto, prepevajoč naše lepe narodne pesmi. O, komaj tukaj občuti človek moč naše narodne pesmi! Seveda poslušajo tudi Sibirjaki z navdušenjem to petje. Najbrže najdejo tudi njihova ušesa v naših pesmicah znane glasove, znane melodije, ki morajo segati vsakemu Slovanu do srca.

Za diplomatskega zastopnika naše vlade je bil imenovan g. Milankovič, bivši generalni konzul Srbije, star izkušen diplomat, ki si je znal priboriti mnogo zaslug za jugoslovensko gibanje v Sibiriji. Glavni vojaški poveljnik je francoski general Janin, komandant vseh zavezniških sil v Sibiriji.

Vojaštvo dobiva izvrstno in obilno hrano, saj ne primankuje tukaj še ničesar. Ako ne mislimo na sadje, vino in druge južne stvari, ki so bile že pred vojno velikanska redkost za te kraje, imamo tukaj še vse. Mogoče bo koga zanimala tudi uniforma naših vojakov. V tem oziru nismo pač imeli veliko izbire. Prvič se ne dobi tukaj sukno, kakor bi si želeli, a drugič smo primorani, da se prilagodimo klimatičnim razmeram. Izbrali smo zato rusko uniformo in le po naši srbski šajkači s slovensko trobojnico sc razločujemo od ruskih vojakov.

Za razvedrilo vojakov skrbijo Amerikanci. Amerikanski »striček«, kakor imenujejo zastopnika »Zveze krščanskih mladih mož v Ameriki«, je popolnoma brezplačno opremil in otvoril čitalnico, kjer so vsakomur na razpolago časopisi, brošure, knjige itd. Tudi dobijo tam naši vojaki za par kopejk dobro kavo, čaj in pecivo. Striček je uredil tudi kinematograf, nakupil orodje za športne igre, telovadbo itd. Razun veseličnih predstav se prirejajo v čitalnici tudi predavanja. O politični smeri naše edinice ne bom govoril, saj trdne smeri žalibog nimamo. Imamo namreč v polku zastopnike najrazličnejših struj, ki pridejo sedaj ena, sedaj druga na površje, kakor pač »piha veter«. Struja, ki je na površju, odločuje seveda smer cele edinice, ni čudno torej, da je politika naše organizacije jako vetrena. Temu je glavni vzrok pomankanje vesti iz domovine, pomankanje direktiv naše vlade. G. Milankoviča, edinega zastopnika naše vlade, niso nekateri .pripoznali, delali so mu zapreke, ter tako onemogočili vsako njegovo delovanje. Zadnje dni rusko ministrstvo zunanjih del objavilo oficijelno potrdilo o njegovem imenovanju s strani naše vlade. Upati je, da bo ta fakt vplival tudi na našo politiko, ter da sc tudi v tem oziru popolnoma ujedinito.

V Čeljabinsku se izdaja kot organ obeh polkov »Jugoslovansko Ujedinjenje«. Drugi urednik tega lista je g. Železnikar, ki bo čitateljem goriške »Soče in »Primorca« gotovo znan. Razun tega skupnega organa ima še polk v Tomsku posebno glasilo »Naš list«, dosedaj še tednik, a ki bo kmalu začel izhajati trikrat na teden. V enem, kakor v drugem listu se razpravljajo in analizirajo one pičle vesti ki prihajajo iz domovine. Razun tega se seveda obravnavajo vsakdanja notranja vprašanja, ki se tičejo Jugoslovenov v Sibiriji »Naš list« izhaja v Tomsku in njegov urednik je g. dr. Vojeslav Mole. Naša največja in edina želja je pač želja po domovini. Govori sc :tudi o tem mnogo, toda upanja ni, da bi se skoro vrnili. Vožnja po morju je skoraj izključena, ker ni toliko parobrodov na razpolago, a vožnjo čez zapadne dežele ne dopustijo politične razmere. Človek nc sme niti misliti o domovini, ako noče popolnoma obupati. Edino sredstvo rešiti se teh misli in napraviti si razmere kolikor toliko znosne je delo in dela imamo tukaj dovolj za vsakega, kdor ima le voljo za delo. Jaz sem bil pri vstopu v polk v štabu, a ko so nas Francozi prevzeli so me, radi znanja tujih jezikov, odposlali v francosko vojaško misijo, kjer sem še danes. Dela je tukaj mnogo, toda, kakor že rečeno, človek najde le v delu tolažbo in mir!

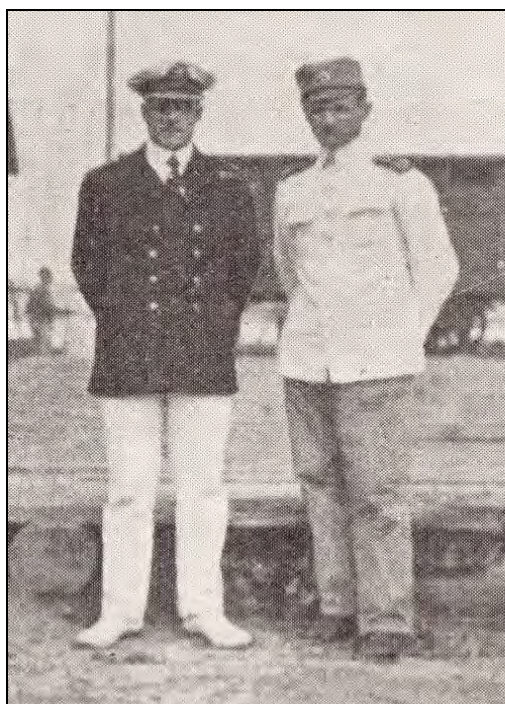
Pisal bi pač več, toda bojim se, da bo tudi ta pismo, kakor že neštevilno drugih, romalo v koš pedantnega cenzorja. Ako pa bo imelo srečo, da dospe v roke dragega znanca, upam, da bo gotovo tako prijazen, da o tem obvesti vse moje drage prijatelje. — Iskreni pozdrav!

Dr. Ivan P l e s s, stotnik \ francoski misiji,
Tomsk.

Dve fotografiji dr. Pless-a, stotnika, iz zbornika Kladivarji:

Vladni predstavnik Purić (v civilu), stotnik dr. Pless (desno)
(Kladivarji, 1936, str. 778)

Kapitan »Himalaje« in stotnik dr. Ivan Pless
(Kladivarji, 1936, str. 779)

Dodatek – 7:

Potopisi in neobjavljene fotografije J. G. (Jake Grčarja)

Življenje in svet, priloga časopisa Jutro, februar – april 1927, izvor dlk.si

Jaka Grčar, železniški uradnik, je v zborniku Kladivarji, 1936, na str. 748–786 objavil zelo zgoščen in zanimiv prispevek pod naslovom Sibirski katabaza naših dobrovoljcev, obenem pa tudi dragocene fotografije.

Ob iskanju podatkov za majorja Matijo Blagotiča sem te dni na spletni strani dLib.si naletel na skoraj neverjetne spomine J. G. – jugoslovanskega prostovoljca z naslovom **Od Čeljabinska do Krasnojarska na strehi železniškega vagona**. Potopis je objavljen 12. februarja 1927 v reviji Življenje in svet, dodatku časopisa Jutro,. Očitno je šlo za Jaka Grčarja, saj se opisi nekaterih dogodkov isti in se tako ponavljajo.

Stotnik Jože Šircelj, poveljnik
1.jugoslovanskega polka »Matija Gubec«
(Življenje in svet, 1927, J. G.)

Ameriški striček »Mister Bixby«
(Življenje in svet, 1927, J. G.)

V njem opisuje dogodivščine dveh od petih Slovencev, ki so bili v sestavi Polka Srbov, Hrvatov in Slovencev po imenu majorja Blagotiča. Namreč, pisec potopisa J. G. je s prijateljem Lojzetom L., zaradi gneče na vlaku, našel prostor le na strehi vagona, v kateri je tedanji poveljnik polka kapetan Pavković prevažal – kočijo! Iz Čeljabinska so krenila na pot 15. julija 1919 in prevozili 2.064 vrst (1 vrsta je 1.080 metrov) ... Skoraj mesec dni sta preživela na strehi vagona!

No, temu začetku potopisu je sledilo šest nadaljevanj, vse do opisa prihoda v Dubrovnik in prve prave dobrodošlice v neki gostilni ob železniški postaji v Radečah, kjer je mlada natakarica pozdravila manjšo skupino slovenskih dobrovoljcev v čudnih uniformah ... Na ta nadaljevanja me je opozoril ing. Janez Majzelj iz Novega mesta.

Vsebine ne bom ponavljal, saj nam dejansko J. G. ne pove nič novega. Nove so samo fotografije, ki jih v Kladivarju ni objavil. Zato jih tudi objavljam, da jih rešim pozabe ...

Najbolj sta zanimivi fotografiji stotniku Jožeta Širclja, zadnjega poveljnika 1. jugoslovanskega polka »Matija Gubec«, ki ima neizmerne zasluge, da je preudarno vodil polk in tako rešil vsaj tisoč slovenskih prostovoljcev od sigurne sibirskie smrti!

Objavil je tudi fotografijo skoraj legendarnega ameriškega strička – »Mister Bixby-ja«, pripadnika mlade krščanske mladine, ki je v polk prišel kot del zavezniške vojaške in kulturne pomoči, saj je od Tomska naprej skrbel za kulturno in zabavno življenje naših prostovoljcev.

Skupina Slovencev iz 1. jugoslovanskega polka v Tomsku
(Življenje in svet, 1927, J. G. v članku Jugoslovanski prostovoljci v Sibiriji)

Slovenski dobrovoljci na poti k Bajkalu
(Življenje in svet, 1927, J.G. v članku K Bajkalu)